

МАҲАЛЛА ВА ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИ ҲАМКОРЛИГИ – ХАВФСИЗ ЖАМИЯТ БАРПО ЭТИШНИНГ МУҲИМ ОМИЛИ

Мехмонали Суванкулов

Ўзбекистон Республикаси ИИВ Малака ошириш институти, Юридик
фанлар кафедраси бошлиғи, ю.ф.н., профессор.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20731702>

Аннотация. Ушбу мақолада маҳалла ва ички ишлар органлари ҳамкорлигининг назарий-ҳуқуқий асослари, жамоат хавфсизлигини таъминлаш ҳамда ҳуқуқбузарликлар профилактикасини амалга оширишдаги аҳамияти таҳлил қилинган. Маҳалла институтининг фуқаролик жамиятини ривожлантиришдаги ўрни, профилактика инспекторларининг аҳоли билан ишлаш фаолияти, ёшлар ва хотин-қизлар ўртасида ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш бўйича амалга оширилаётган чора-тадбирлар ёритилган. Шунингдек, маҳалла ва ички ишлар органлари ҳамкорлигини такомиллаштиришнинг долзарб масалалари юзасидан илмий таклифлар билдирилган.

Калит сўзлар: маҳалла, ички ишлар органлари, профилактика инспектори, ҳуқуқбузарликлар профилактикаси, хавфсиз жамият, жамоат хавфсизлиги, фуқаролар йиғини, жамоатчилик назорати, ҳуқуқий маданият, жамият барқарорлиги.

Жаҳон миқёсида кечаётган глобаллашув жараёнлари, ахборот технологияларининг жадал ривожланиши, миграция оқимларининг ортиши ҳамда ижтимоий муносабатларнинг мураккаблашиб бориши жамият хавфсизлигини таъминлашга бўлган талабни янада кучайтирмоқда. Ҳар қандай давлатнинг барқарор тараққиёти ва аҳоли фаровонлиги, энг аввало, мамлакатда тинчлик, хавфсизлик ва қонунийлик муҳитининг қай даражада таъминланганлиги билан белгиланади. Шу нуқтаи назардан қараганда, ҳуқуқбузарликлар профилактикасини самарали ташкил этиш, жиноятчиликка қарши курашиш ва аҳолининг ҳуқуқий онгини юксалтириш давлат сиёсатининг устувор вазифаларидан бири ҳисобланади [1].

Ўзбекистонда сўнгги йилларда инсон қадрини улуғлаш, аҳолининг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш ҳамда хавфсиз ҳаёт кечириш учун муносиб шароитлар яратишга қаратилган кенг кўламли ислохотлар амалга оширилмоқда. Мазкур ислохотларнинг муҳим йўналишларидан бири ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимини такомиллаштириш ва бу жараёнга фуқаролик жамияти институтларини кенг жалб этишдан иборатдир. Хусусан, маҳалла институтининг ваколатларини кенгайтириш, уни аҳоли муаммоларини ҳал этишнинг муҳим механизмига айлантириш ҳамда ички ишлар органлари билан ҳамкорлигини кучайтириш бўйича тизимли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда [2].

Маҳалла институти ўзбек халқининг кўп асрлик миллий давлатчилик анъаналари ва маънавий қадриятларига асосланган ноёб ижтимоий институт ҳисобланади. У нафақат аҳолининг ўзини ўзи бошқариш органи, балки ижтимоий назорат, тарбия, маънавий-маърифий ишлар ва аҳоли

манфаатларини ҳимоя қилиш вазифаларини ҳам бажаради. Бугунги кунда маҳалла фуқаролар йиғинлари давлат ва жамият ўртасидаги муҳим кўприк сифатида фаолият кўрсатиб келмоқда. Айниқса, маҳаллаларда ижтимоий муҳитни ўрганиш, аҳоли муаммоларини аниқлаш, эҳтиёжманд оилаларни қўллаб-қувватлаш, ёшлар ва хотин-қизлар билан ишлаш каби вазифаларни амалга оширишда маҳалла фаолларининг ўрни беқиёсдир [3].

Ички ишлар органлари эса давлатнинг ҳуқуқни муҳофаза қилувчи муҳим институтларидан бири сифатида жамоат хавфсизлигини таъминлаш, жиноятчиликка қарши курашиш, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш ҳамда фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш вазифаларини бажаради. Замонавий ёндашувларга кўра, ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш фақат ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органларнинг эмас, балки бутун жамиятнинг умумий вазифаси ҳисобланади. Шу боис ички ишлар органлари ўз фаолиятини маҳалла, таълим муассасалари, жамоат ташкилотлари ва бошқа ҳамкор субъектлар билан узвий ҳамкорликда амалга оширмоқда [4].

Маҳалла ва ички ишлар органлари ҳамкорлигининг асосий мақсади ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини аниқлаш ҳамда уларни бартараф этишдан иборат. Бу борада профилактика инспекторларининг фаолияти алоҳида аҳамият касб этади. Профилактика инспектори маҳаллада доимий фаолият юритиб, аҳолининг ижтимоий аҳволини ўрганади, ҳуқуқбузарлик содир этиш эҳтимоли юқори бўлган шахслар билан индивидуал профилактика ишларини олиб боради, нотинч оилаларни назорат қилади ва аҳолининг ҳуқуқий муаммоларини ҳал этишга кўмаклашади. Бу эса ҳуқуқбузарликларнинг барвақт олдини олиш имкониятини яратади [5].

Амалиёт шуни кўрсатмоқдаки, ҳуқуқбузарликларнинг келиб чиқишига таъсир этувчи омиллар орасида ишсизлик, ижтимоий назоратнинг сусайиши, оилавий низолар, ҳуқуқий билимларнинг етарли эмаслиги ва ёшлар бўш вақтини мазмунли ташкил этмаслик каби ҳолатлар муҳим ўрин тутаяди. Мазкур омилларни аниқлаш ва уларни бартараф этишда маҳалла фаоллари ҳамда профилактика инспекторларининг ҳамкорлиги муҳим аҳамият касб этади. Чунки маҳалла аҳоли ҳаётидан яхши хабардор бўлса, профилактика инспектори ҳуқуқий таъсир чораларини қўллаш ваколатига эга [6].

Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасида ёшлар билан ишлаш устувор вазифалардан бири ҳисобланади. Бугунги кунда ёшларнинг таълим олиши, меҳнат билан банд бўлиши, бўш вақтларини мазмунли ташкил этиши ва уларни турли салбий таъсирлардан муҳофаза қилиш жиноятчиликнинг олдини олишнинг муҳим шартидир. Шу мақсадда маҳалла етакчилари, профилактика инспекторлари, таълим муассасалари ва жамоат ташкилотлари ўртасида ҳамкорлик йўлга қўйилган. Ёшлар муаммоларини манзилли ҳал қилиш, уларни касб-ҳунарга ўқитиш ва тадбиркорликка жалб қилиш орқали ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш мумкин [7].

Хотин-қизлар билан ишлаш соҳасида ҳам маҳалла ва ички ишлар органлари ҳамкорлиги муҳим натижалар бермоқда. Оилавий низоларни барвақт аниқлаш, тазйиқ ва зўравонлик ҳолатларининг олдини олиш,

ижтимоий ҳимояга муҳтож хотин-қизларга ҳуқуқий ва психологик ёрдам кўрсатиш каби чора-тадбирлар жамиятда соғлом ижтимоий муҳитни шакллантиришга хизмат қилмоқда. Айниқса, маҳалла хотин-қизлар фаоллари ва профилактика инспекторларининг ўзаро ҳамкорлиги кўплаб салбий ҳолатларнинг олдини олиш имконини бермоқда [8].

Жамоат хавфсизлигини таъминлашда аҳолининг фаол иштирокини кенгайтириш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Чунки хавфсизликни таъминлаш фақат давлат органларининг вазифаси эмас, балки ҳар бир фуқаронинг фуқаролик бурчи ҳам ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан, маҳалла институти аҳолини ҳуқуқбузарликларга қарши муросасиз муносабат руҳида тарбиялаш, ҳуқуқий маданиятни юксалтириш ва жамоатчилик назоратини кучайтиришда муҳим ўрин тутади [9].

Сўнги йилларда рақамли технологияларни ҳуқуқбузарликлар профилактикаси соҳасига кенг жорий этишга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Маҳалла ва ички ишлар органлари ўртасида ахборот алмашинувини рақамлаштириш, электрон маълумотлар базаларидан фойдаланиш, таҳлилий дастурларни жорий этиш профилактика ишларининг самарадорлигини оширишга хизмат қилмоқда. Шу билан бирга, сунъий интеллект технологияларидан фойдаланиш орқали криминоген вазиятни таҳлил қилиш ва хавfli омилларни олдиндан прогноз қилиш имкониятлари ҳам кенгайиб бормоқда [10].

Маҳалла ва ички ишлар органлари ҳамкорлигини янада такомиллаштириш учун қатор чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ. Жумладан, профилактика инспекторлари ва маҳалла фаолларининг касбий тайёргарлигини ошириш, рақамли профилактика тизимларини янада ривожлантириш, жамоатчилик иштирокини кенгайтириш ҳамда аҳоли билан манзилли ишлаш механизмларини такомиллаштириш зарур. Шунингдек, ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини бартараф этишга қаратилган ижтимоий лойиҳаларни кенг жорий этиш ҳам муҳим аҳамиятга эга [11].

Хулоса қилиб айтганда, маҳалла ва ички ишлар органлари ҳамкорлиги хавфсиз жамият барпо этишнинг муҳим омили ҳисобланади. Биринчидан, мазкур ҳамкорлик ҳуқуқбузарликларнинг сабаб ва шарт-шароитларини барвақт аниқлаш ва бартараф этиш имконини беради. Иккинчидан, аҳолининг ҳуқуқий онги ва ҳуқуқий маданиятини юксалтириш орқали жамиятда қонунийлик муҳитини мустаҳкамлайди. Учинчидан, жамоатчилик иштирокини таъминлаш ва аҳоли муаммоларини манзилли ҳал қилиш орқали тинчлик ва барқарорликни таъминлашга хизмат қилади. Тўртинчидан, рақамли технологиялар ва замонавий бошқарув усулларини жорий этиш мазкур ҳамкорликнинг самарадорлигини янада ошириш имконини яратади. Шу сабабли маҳалла ва ички ишлар органлари ҳамкорлигини мунтазам такомиллаштириш Янги Ўзбекистонда хавфсиз ва фаровон жамият қуришнинг муҳим шартларидан бири бўлиб қолаверади.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2023. – 80 б.
2. Ўзбекистон Республикасининг «Хуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида»ги Қонуни. // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 2014.
3. Ўзбекистон Республикасининг «Ички ишлар органлари тўғрисида»ги Қонуни. // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 2016.
4. Ўзбекистон Республикасининг «Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида»ги Қонуни. // Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 2023.
5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 мартдаги ПФ-6196-сон «Жамоат хавфсизлигини таъминлаш ва жиноятчиликка қарши курашиш соҳасидаги давлат бошқаруви тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Фармони.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2025 йил 3 январдаги ПҚ-1-сон «2025 йилда республика маҳаллаларида хавфсиз муҳит яратиш ва ҳуқуқбузарликларнинг барвақт профилактикаси тизими самарадорлигини янада ошириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги Қарори.
7. Мирзиёев Ш.М. Янги Ўзбекистон стратегияси. – Тошкент: Ўзбекистон, 2022. – 464 б.
8. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – 56 б.
9. Абдурасулов Қ. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси: назария ва амалиёт. – Тошкент: Академия, 2021. – 256 б.
10. Исломов З.М. Давлат ва ҳуқуқ назарияси. – Тошкент: Адолат, 2020. – 392 б.
11. Раҳимов А.А. Жамоат хавфсизлигини таъминлашда профилактика инспекторларининг фаолияти. – Тошкент: Ўзбекистон Республикаси ИИВ Академияси, 2023. – 184 б.
12. Турсунов А.Т. Маҳалла институтини ривожлантиришнинг ҳуқуқий асослари. – Тошкент: Маънавият, 2020. – 224 б.
13. Саидов А.Х., Тожихонов У.Т. Давлат ва ҳуқуқ асослари. – Тошкент: Шарқ, 2019. – 368 б.
14. Garland D. The Culture of Control: Crime and Social Order in Contemporary Society. – Chicago: University of Chicago Press, 2001. – 320 p.
15. Goldstein H. Problem-Oriented Policing. – New York: McGraw-Hill, 1990. – 180 p.
16. Lab S.P. Crime Prevention: Approaches, Practices and Evaluations. – New York: Routledge, 2016. – 432 p.
17. Welsh B.C., Farrington D.P. Crime Prevention and Community Safety. – London: Routledge, 2012. – 280 p.
18. Trojanowicz R., Bucqueroux B. Community Policing: How to Get Started. – Cincinnati: Anderson Publishing, 1998. – 368 p.
19. Schneider S.K. Policing and Social Cohesion in Communities. // Police Practice and Research. – 2018. – Vol. 19. – № 4. – P. 315–329.

20. Skogan W.G. Community Policing: Can It Work? – Belmont: Wadsworth Publishing, 2004. – 192 p.